

VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE BULUNAN 19 VE 20. YÜZYIL OSMANLI MEZAR TAŞLARI

RECEP GÜN*

YILMAZ CAN**

EYÜP NEFES***

AHMET ÇAKIR****

The Ottoman Tombstones in the 19th and 20th Centuries in Vezirköprü

Abstract: In our previous work we have stated that there are tomb stones from the Ottoman period in different parts of Vezirköprü and we examined sixteen of them dated to h.11-12th/m.17-18th centuries. In this work which is a continuation of the previous study we will examine twenty-one of them dated to h.13-14th/m.19-20th centuries.

Our purpose is to reveal the artistic and cultural characteristics of these works containing a lot of information in many subjects like socio-cultural structures of the periods in which they were built, their material and spiritual values and their life style and also carried the examples of Turkish decorative art motifs and compositions on them and to attract the attention of the authorities to the situation they are in that these works which are faced with disappearance.

Keywords: Grave, Tombstones, Ottoman Period, Inscription, Vezirköprü.

* Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [rgun@omu.edu.tr].

** Prof. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [ycan@omu.edu.tr].

*** Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanat. Tar. ABD [eyupnefes@omu.edu.tr].

**** Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi ABD [ahmetc@omu.edu.tr].

Öz: Vezirköprü’de yörenin muhtelif yerlerinde Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının bulunduğunu daha önceki bir çalışmamızda dile getirmiş ve bunlardan 17-18. yüzyıllara ait olan 16 tanesini incelemiştik. Önceki çalışmanın bir devamı niteliğinde olan bu çalışmamızda ise söz konusu taşların 19-20. yüzyıllara ait olan 21 tanesini inceleyeceğiz.

Amacımız yapıldıkları dönemlerin sosyo-kültürel yapıları, maddi ve manevi değerleri ve hayat anlayışları gibi pek çok konuda malumat ihtiva eden ayrıca Türk süsleme sanatı motif ve kompozisyon örneklerini üzerlerinde taşıyan bu eserlerin sanatsal ve kültürel özelliklerini ortaya çıkarmak ve yok olmakla karşı karşıya kalmış bu eserlerin içinde buldukları duruma yetkililerin ilgilerini çekmektir.

Anahtar Sözcükler: Mezar, Mezar Taşı, Osmanlı Dönemi, Kitabe, Vezirköprü.

Giriş

Vezirköprü’de yörenin muhtelif yerlerinde Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının bulunduğunu daha önceki çalışmamızda dile getirmiştik. 46 tanesi Yeni Mahalle Mezarlığı’nda (Foto: 1); 2 tanesi Karlık Mezarlığı’nda (Foto: 2); 1 tanesi Kurşunlu/Çanaklı Caminin avlusunda (Foto: 3); 1 tanesi de Faruk Cömert Caddesinde bir binanın içinde (Foto: 4) yer alan bu mezar taşlarından tarihi belli h.11 ve 12./m.17-18. yüzyıllara ait olan 16 tanesini daha önceden yapmış olduğumuz bir makale çalışmasında inceleyip gerekli değerlendirmeleri yapmıştık. Önceki çalışmanın bir devamı niteliğinde olan bu çalışmamızda ise söz konusu taşların hicri 13-14./19-20. yüzyıllara ait olan 21 tanesini inceleyeceğiz.¹

Katalog

1. Kâsımzâde Hacı Ahmet Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı’ndadır. Mezarda yalnızca baş ucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda (152x30x15 cm.) olup başlığı çubuklu başlıklı çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahide de başka bezeme yoktur (Foto. 5).

¹ Hicri 13-14. yüzyıllar miladi takvimde 1785-1982 yılları arasına tekabül etmektedir. Hicri tarihleri miladiye çevirmede Türk Tarih Kurumu’nun Tarih Çevirme Kılavuzu esas alınmıştır. Bkz.: <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385>

Kitabe 1202/1787-1788 tarihli olup² sekiz satır halinde celî sülüs hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Hüve'l-Bâkî	١ - هو الباقي
2- Beni kıl mağfiret Ey Rabb-ı Yezdân	٢ - بني قيل مغفرت اي رب
يزدان
3- Bi hakkı 'arş-ı a'zam nûr-ı Kur'ân	٣ - بحق عرش اعظم نور قرآن
4- El-Hâc Kâsımzâde	٤ - الحاج قاسم زاده
5- Merhûm el-Hâc Ahmed Ağa'nın rûhîçün	٥ - مرحوم الحاج احمد اغا
روحیجون
6- El-fâtiha sene 1202	٦ - الفاتحه سنه ١٢٠٢

2. Hacı Ali Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda yalnızca baş ucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda (152x30x15 cm.) gövdeli, başlığı ise Mecidiye kalıplı fes şeklindedir (Foto. 6). Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahidenin arka yüzü yanlardan pahlı ve bezemesizdir.

Kitabe 1204/1789-1790 tarihli olup sekiz satır halinde celî sülüs hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Hüve'l-Bâkî	١ - هو الباقي
2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-ı Yezdân	٢ - بني قيل مغفرت اي رب
يزدان
3- Bi hakkı arş-ı a'zam nur-ı Kur'ân	٣ - بحق عرش اعظم نور قرآن
4- Gelüp kabrim ziyâret iden ihvân	٤ - كلوب قبرم زيارت ايدن اخوان
5- İde ler ruhuma bir fâtiha ihsân	٥ - ايده لر روحمه بر فاتحه احسان

² Tarihler, ölüm tarihi olup ilki hicri, ikincisi miladidir.

Baş ucu şahidesi ön yüzden düşey dikdörtgen plaka şeklinde, arka yüzden silindirik formda olup stilize kavuk tarzında başlığa sahiptir. Şahide ön yüzü büyük ölçüde kitabeye tahsis edilmiş olup üstte stilize akant yaprakları tarafından oluşturulmuş kompozisyonla taçlandırılmıştır (Foto. 8b).

Ayak ucu şahidesi yukarıdan aşağıya doğru daralan bir silindir şeklinde olup tepede elma büyüklüğünde dairevi bir yumru ile sonlanmaktadır. Gerek baş gerekse ayak ucu şahidesi beton havuzu örten kenarları kaval silmelerle yumuşatılmış kapak taşının iki ucuna yerleştirilmiştir.³

Kitabe 1214/1799-1800 tarihli olup dokuz satır halinde bozuk talik hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	١- هو الخلاق الباقي
2- Merhûm ve mağfûr leh	٢- مرحوم و مغفور له
3- Eizze-i meşâyihi	٣- اعزاء مشايخ
4- Nakşibendiyyeden Köprü	٤- نقشبندیین کوبری
5- Müftisi el-Hâc	٥- مفتیسی الحاج
6- Hâfız Mustafa Efendi	٦- حافظ مصطفی افندی
7- Kuddise sırruhu'l-azîz	٧- قدس سره العزیز
8- Rûh-ı şerifleriyçün fâtiha	٨- روح شریفلر یجون فاتحه
9- Sene 1214	٩- سنه ١٢١٤

5. Hacı Osman Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (96x30x12 cm.) başlığı çubuklu başlıklı çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir (Foto. 9a). Gövdenin üst köşesinde kırıklar mevcuttur.

³ Mezar açık yeşil renge boyanmış halde dir.

Ayak ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve üçgen alınlıklıdır (89x33x10 cm). Şahidenin ön yüzünde gövdesi üst üste bindirilmiş laleler şeklinde tasarlanmış tepesi eğri servi motifi yer almaktadır (Foto. 9b).

Kitabe 1215/1800-1801 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla sekiz satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Hüve'l-Bâkî	١- هو الباقي
2- ... ecel geldi ona olmaz emân	٢- اجل كدى اكا اولماز امان
3- ... afeyle yâ Rabbu'l-Mennân	٣- ... عفو ايله يارب المنان
4- Mağfiret kıl olmasın hali yaman	٤- مغفرت قيل اولمسون خالى يامان
5- Mazhar-ınûr-i şefâat kıl her zaman	٥- مظهرى نورى شفاعت قيل هر زمان
6- Merhûm ve mağfûr leh Kırmî	٦- مرحوم و مغفور له قرمى
7- Es-Seyyid el-Hâc Osmân Ağa	٧- السيد الحاج عثمان اغا
8- Rûhîcün el-fâtiha sene 1215	٨- روحجون الفاتحه سنه ١٢١٥

6. Hacı Seyyid Osman Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayak ucu şahideleri yer almaktadır. Baş ucu şahidesi (130x28x12) düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli olup, çubuklu başlıklı kısa sarıklı kavuk şeklinde başlığı bulunmaktadır (Foto.10). Gövde kısmı tamamen kitabe ile kaplanmış şahide de başka bezeme yoktur.

Ayak ucu şahidesi (85x24x10) düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli ve üçgen alınlıklıdır. Şahide üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Kitabe 1223/1808-1809 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla dokuz satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- el-Bâkî	١- الباقي

2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-ı Yezdân	۲- بني قيل مغفرت اي رب يزدان
3- Bi hakkı arş-ı a'zam nûr-i Kur'ân	۳- بحق عرش اعظم نور قرآن
4- Gelüp kabrim ziyâret iden ihvân	۴- كلوب قبرم زيارت ايدن اخوان
5- İdelel rûhuma bir fâtiha ihsân	۵- ايدله لر روحمه بر فاتحه احسان
6- Enderûn-ı Hümâyûndan çerâğ	۶- اندرون همایوندن چراغ
7- Olan merhûm el-Hâc es-Seyyid	۷- اولان مرحوم الحاج السيد
8- Osmân Efendî rûhuna el-fâtiha	۸- عثمان افندي روحنه الفاتحه
9- Sene 1223	۹- سنه ۱۲۲۳

7. Ulu Ya'kubzâde Hacı Mehmed Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (120x32x14 cm.) oval tipli sarıklı başlığa sahiptir. Başlık, tepede dikey dilimli takke ile onun alt tarafına sarılmış çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdenin üst köşesinde küçük kırıklar mevcuttur. Şahidenin arka yüzü yanlardan pahlı ve bezemesizdir (Foto. 11a).

Ayak ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve üçgen alınlıklıdır (70x37x12 cm). Şahidede herhangi bir bezeme yoktur (Foto. 11b).

Kitabe 1223/1808-1809 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla dokuz satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2- Yâ ilâhî ol mübârekism-i pâkîn 'izzetî	۲- يا الهي اولمبارك اسم پاکين عزتي
3- Hem Rasûlün fahr-i 'âlem şâh-ı ke v- neyn hürmeti	۳- هم رسولك فخر عالم شاه كونين حرمتي
4- Eyle kabrin ravza-i cennet ilâhe'l- 'âlemîn	۴- ايله قبرين روضه جنت اله العالمين

- 5- Gıce gündüz eylesünler hûrî ٥- كيجه كوندز ايلسونلر حورى
 6- Gilmân hidmeti Ulu Ya 'kûb ٦- غلمان خدمتى اولو يعقوب
 7- Zâde merhûm el-Hâc Mehmed ٧- زاده مرحوم الحاج محمد
 8- Efendî rûhuna el-fâtiha ٨- افندي روحنه الفاتحه
 9- Sene fi 16 zal-elif 1223 ٩- سنه فى ١٦ ذا ١٢٢٣

8. Hacı Abdullahzâde Hacı Ali Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda yalnızca baş ucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (110x29x12 cm.) olup başlığı baklava dilimli başlıklı kısa sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabeye ayrılmıştır. Arka tarafı yanlardan pahlanmış olan şahidede başka bezeme yoktur (Foto. 12).

Kitabe 1224/1809-1810 tarihli olup yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

- 1- Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ١- مرحوم و مغفور المحتاج
 2- Îlâ Rabbihî'l-Gâfûr ٢- الى ربه الغفور
 3- Hacı Abdullah ٣- حاجى عبدالله
 4- Zâde el-Hâc Ali ٤- زاده الحاج على
 5- Efendinin rûhuna ٥- افدينك روحنه
 6- Fâtiha sene 1224 ٦- فاتحه سنه ١٢٢٤
 7- Fî 1 Rebî' u'l-Evvel ٧- فى ١ ربيع الاول

9. Hazine Kâtibi Seyyid Hacı Mehmed Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır (Foto. 13a). Baş ucu şahidesi mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (63x25x9 cm.) olup çubuklu başlıklı sarıklı kavuk türünde başlığa sahiptir. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahidenin arka yüzü yanlardan pahlı ve bezemesizdir (Foto. 13b).

Ayak ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve üçgen alınlıklıdır (80x24x9 cm). Şahidede herhangi bir bezeme yoktur.

1228/1813 tarihli kitabe celî sülüs hatla Osmanlıca yazılmıştır. Yedi satır halinde işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- El- Bâkî	١- الباقي
2- Okuyalar fâtiha rahmeten	٢- اوقئال فاتحه رحمة
3- Li'l-âlemîn durâğıcennet	٣- للعالمين دوراغي جنت
4- Ola fi makâmin âminîn	٤- اوله فى مقام آمنين
5- Hazîne kâtibi merhûm	٥- خزينه كاتبى مرحوم
6- Ve mağfûr Seyyid el-Hâc	٦- و مغفور سيد الحاج
7- Mehmed Efendi ruhuna	٧- محمد افندى روحنه
8- Fâtiha sene 1228	٨- فاتحه سنه ١٢٢٨...

10. Osmânzâde Kızı Fâtıma Hâtun

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda yalnızca baş ucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (65x28x8 cm.) ve üçgen alınlıklıdır. Alınlık da dahil ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahide de başka bezeme yoktur (Foto. 14).

Kitabe 1233/1817-1818 tarihli olup altı satır halinde celî sülüs hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- El-Bâkî	١- الباقي
2- Merhûme ve mağfûre	٢- مرحومه و مغفوره
3- Fâtıma Hâtun	٣- فاطمه خاتون
4- Binti Osmân Zâde	٤- بنت عثمان زاده
5- Rûhuna Fâtiha	٥- روحنه فاتحه

6- Sene 1233.

١٢٣٣ سنه -٦

11. Vezirköprü Müftüsü Mâdenzâde Hüseyin Efendi

Karlık mezarlığındaki mezarda mermerden baş ve ayak ucu şahideleri ile bu şahidelerin üstüne oturduğu platform taşı bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (105x26x13 cm.) başlığı oval tipli tepede dikey dilimli takke ile onun alt tarafına sarılmış çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdenin üst köşesinde kırıklar mevcuttur. Ön yüzü tamamen kitabeye ayrılmış olan şahidede başka bezeme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 15).

Ayak ucu şahidesinin büyük bir bölümü üstten kırıktır.

Kitabe 1235/1820 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla dokuz satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

54

OMÜİFD

1- Hüve'l-Bâkî	١- هو الباقي
2- Gençken göçtü cihândanböyle bir halk-i halîm	٢- کنجکن کوچدی جهاندن بویله بر خلق حلیم
3- ... kabrini nûr eyleye Rabbu'l-Kerîm	٣- ... قبرینی نور ایلیه رب الکریم
4- İrme yüp maksûduna eyledi azm-i bekâ	٤- ارمیوب مقصودینه ایلدی عزم بقا
5- Da'vet itdi kendini Hâlik-i Ferdî'l-Hakîm	٥- دعوت ایئدی کنندی خالق فرد الحکیم
6- Merhûm Cennetmekân Vezirköprüsü	٦- مرحوم جنتمکان وزیرکوبریسی
7- Müftîsi Mâdenzâde Hüseyin	٧- مفتیسی معدنزاده حسین
8- Efendî'nin rûhuna fâtiha	٨- افندیکن روحنه فاتحه
9- Sene 1235 fi 21 Zal.	٩- سنه ١٢٣٥ فی ٢١ ذ

12. Nakşibendiye Şeyhlerinden Seyyid Osmân Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda beyaz mermerden baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (140x36x16 cm.) başlığı oval tipli sarıklı başlık formundadır. Başlık, tepede dikey dilimli takke ile onun alt tarafına sarılmış

çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdenin üst köşesinde küçük kırık mevcuttur. Şahidenin ön yüzü tamamen kitabeye ayrılmıştır. Şahidede başka bezeme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 16).

Ayak ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka halinde gövdeli ve üçgen alınlıklıdır (89x36x7). Şahide sade olarak bırakılmıştır.

Kitabe 1240/1824-1825 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celi ta'lik hatla on bir satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:⁴

1- Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2- İlâhî 'abdüke'l-'âsî e tâkâ	۲- الهی عبدك العاصی اتاکا
3- Mukırran bî'z-zünûbi ve kad de âkâ	۳- مقرا بالذنوب وقد دعاكا
4- Fe in tağfir fe ente ehlün lizâkâ	۴- فان تغفر فانت اهل لذاكا
5- Fe in tedrud fe men yerham sivâkâ	۵- فان تطرد فمن یرحم سواكا
6- Bî'l-fi'l sâbikan Vezirköprü Müftisi iken	۶- بالفعل سابقا وزیر کوبرسی مفتسی ایکن
7- İrtihâli dâr-ı bekâ eyleyen merhûm ve mağfûrun leh	۷- ارتحال دار بقا ایلین مرحوم و مغفور له
8- Eizze-i meşâyihi Nakşibendiyye den eş-Şeyh	۸- اعزء مشایخ نقشبندیین الشیخ
9- Es-Seyyid Osmân Efendi kuddise sir- ruhu'l-azîz	۹- السيد عثمان افندی قدس سره العزیز
10- Hazretlerinin rûh-ı şerîfine el-fâtiha	۱۰- حضرتلرینک روح شریفنه الفاتحه
11- Sene 1240 cim-elif 19.	۱۱- سنه ۱۲۴۰ جا ۱۹

⁴ Kitabenin Arapça ilk dört mısranın tercümesi: İlâhî isyankâr kulun sana geldi/Günahlarını ikrar ederek ve sana yalvararak/Eğer bağışlarsan ki sen onun ehli-sin/Eğer kovarsan senden başka kim merhamet eder.

13. Ahmed Bey Kerimesi Râbia Kadın

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda yalnızca baş ucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (85x35x9 cm.) ve üçgen alınlıklıdır. Alınlık da dahil ön yüzüne tamamen kitabe işlenmiş olan şahide de başka bezeme yoktur (Foto. 17).

Kitabe 1243/1827-1828 tarihli olup altı satır halinde celî sülüs hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Hüve'l-Bâkî	١- هو الباقي
2- Feyz Bey zâde Ahmed Bey	٢- فيض بك زاده احمد بك
3- Kerîmesi merhûme gençliğine	٣- كريمه سي مرحومه كنجلكنه
4- Râbia Kadunun	٤- رابعه قادونك
5- Rûhuna e'l-fâtiha	٥- روحنه الفاتحه
6- Sene 1243	٦- سنه ١٢٤٣

56

OMÜİFD

14. Müftü Hasan Ârif Hakkı Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Kurşunlu Camii avlusunda bulunan mezarın sadece mermerden baş ucu şahidesi mevcuttur. Şahide düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (95x27x12 cm.) başlığı oval tipli sarıklı başlık formundadır. Gövdenin sol alt köşesinde küçük kırık mevcuttur. Şahidenin ön yüzü tamamen kitabeye ayrılmıştır. Şahidede başka bezeme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 18).

Kitabe 1253/1837-1838 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla yedi satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Beni kıl mağfiret ey Rabb-ı Yezdân	١- بني قيل مغفرت اي رب يزدان
2- Bi hakkı 'arş-ı a'zam nur-i Kur'ân	٢- بحق عرش اعظم نور قرآن

3- Gelüp kabrim ziyâret iden ihvân	۳- کلوب قبرم زیارت ایدن اخوان
4- İde ler ruhuma bir fâtiha ihsân	۴- ایده لر روحمه بر فاتحه احسان
5- Merhûm ve mağfûr sâbıkmüfti	۵- مرحوم و مغفور سابق مفتی
6- Hasan Ârif Hakkı Efendî rûhîçün	۶- حسن عارف حقی افندی روحیجون
7- e-l-Fâtiha sene 1253 fî 27 cim-e lif	۷- الفاتحه سنه ۱۲۵۳ فی ۲۷ جا

15. Kâsımzâde Hacı Ahmet Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece baş ucu şahidesi mevcuttur. Mermer şahide düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (97x23x10 cm.) başlığı Mecidiye kalıplı fes şeklindedir. Gövdenin üst kısımlarında küçük kırıklar mevcuttur. Şahidenin ön yüzü tamamen kitabeye ayrılmıştır. Şahidede başka bezeme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 19).

Kitabe 1253/1837-1838 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla sekiz satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقی
2- Meskenim kıl lütfunla yâ Hüdâ
dârasselâm	۲- مسکنم قیل لطفکله یا خدا دار السلام
3- Eyle handân bu fakîr-i çâkerin rûz-i
kıyâm	۳- ایله خندان بو فقیر جاکرک روز قیام
4- Cürmümü 'afv et İlâhîcümleden
sensin Rahîm	۴- جرممی عفو ایبت الهی جملدن سنسک رحیم
5- Şu ...ümme tidir çağırır	۵- شو... امتی در جاغیرر
6- Merhûm el-Hâc Kâsımzâde Hâc	۶- مرحوم الحاج قاسم زاده حاج
7- Ahmed Ağa rûhîçün e-l-fâtiha	۷- احمد اغا روحیجون الفاتحه
8- Sene 1253	۸- سنه ۱۲۵۳

16. Kâsımzâde Mehmet Sâmi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Üstü açık sanduka formundaki mezar mermerden baş ve ayak ucu şahideleri ile sandukaya ait bir pehleden müteşekkildir. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen prizma formunda gövdeli (90x32x19 cm.) olup gövdenin üst yarısı, başlık kısmı da dahil, kırıktır. Şahidenin gövdesi tamamen kitabeye tahsis edilmiştir (Foto. 20a).

Ayak ucu şahidesi de düşey dikdörtgen prizma şeklindedir (120x32x17 cm.). Üst kısmı pramit şeklinde sonlanan şahidede süsleme bulunmamaktadır (Foto. 20b).

Pehle 104x45x18 cm. ölçülerinde ve süslemesizdir.

Kitabe 1321/1903-1904 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî sülüs hatla oldukça ince yazılmış olan kitabenin sadece alttan sekiz satırlık bölümü mevcuttur. Kitabenin satırları enli silmelerle bölümlenmiştir.

Kitabe şudur:

1- ...	... -1
2- Okunsun âyet-i ğufrân	۲- اوقونسون ایت غفران ...
3- Tâze civân uçdı cennet bâğına	۳- تازه جوان اچدی جنت باغنه
4- Yaktı ol nâr-ı firâkı valideynin canına	۴- یقدی اول نار فراقی والدینک جاننه
5- Te'sîrinden pederi aldı ol gül yanına	۵- تأثیرندن پدری آدی اول گول یاننه
6- Fâtiha versin görenler oliki ...	۶- فاتحة ویرسون کورنلر اول ایکی...
7- Merhûm e l-Hâc Kâsımzâde Mehmet Sâmi ibn-i Hakki	۷- مرحوم الحاج قاسم زاده محمد سامی ابن حقى
8- Fî 19 Cemâziyelevvel 1321	۸- فی ۱۹ جمادى الاول ۱۳۲۱

17. Alay Kâtibi Kâsımzâde Hasan Hakki

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezar üstü açık sandukalı olup mermerden baş ve ayak ucu şahideleri ile sandukaya ait bir pehleden müteşekkildir (Foto. 21a). Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen prizma formunda gövdeli (112x32x19 cm.) ve Hamidiye kalıplı fesli başlıklıdır. Gövde ön

yüzü tamamen kitabeye ayrılmış olan şahidede başka süsleme bulunmamaktadır (Foto. 21b).

Ayak ucu şahidesi de düşey dikdörtgen prizma şeklinde (114x32x18 cm.) olup tepe kısmı pramit şeklinde sonlanmaktadır. Şahidede süsleme yoktur.

105x40x18 cm. ölçülerinde olan pehlerin, ön yüzünün başucu şahidesine yakın bölümüne içinde bir kılıç tasviri işlenmiştir.

Kitabe 1321/1904 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celî hatla yazılmış olan kitabe dokuz satırdır. Satırları ince silmelerle bölümlenmiş kitabe çok ince yazıldığından tam olarak okunamamaktadır.

1- Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2- ... geldi dergâh ...	۲- ... کلدی درگاه ...
3- Niyâz eder ... - El açup gelen müfti..	۳- نیاز ایدر ال اجوب کلان مفتی
4- Mevte çare yoktur... -Fe dayı can eder...	۴- موته چاره یوقدر فدای جان ایدر
5- Hâke irdim giryân olup- Afv...	۵- حاکه ایردم کریان الوب عفو
6- Gören beni ibret alsın...-Hakkın rızasını alsın	۶- کوران بنی عبرت آلسون -حکک رضاسنی آلسون
7- Ruhuma fâtiha versin- ...	۷- روحمه فاتحه ویرسون
8- Alay Kâtibi merhûm Hac Kâsımzâde Hasan Hakkı	۸- الای کاتبی مرحوم حاج قاسم زاده حسن حقی
9- 3 Ramazân 1321 sinni 46.	۹- سن۱ ۴۶ ۳ رمضان ۱۳۲۱

18. Kibâbcızâde Rüşdü

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen prizma formunda gövdeli (85x30x25 cm.) ve Hamidiye kalıplı fesli başlıklıdır.

Oldukça kalın olan şahidenin gövdesinde kitabe dışında başka bezeme bulunmamaktadır (Foto. 22).

Ayak ucu şahidesi de düşey dikdörtgen prizma şeklinde (52x30x23 cm) olup üst kısmı piramit şeklinde sonlanmaktadır. Şahidede süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Kitabe 1336/1917-1918 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celi ta'lik hatla on satır olarak işlenmiş kitabenin satırları dikdörtgen kartuşlar içerisinde alınmıştır. Kitabe şudur:

1- Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	۱- هو الخلاق الباقي
2- Dâd elinden ecelin virmedi hiç rûyü reha	۲- داد النذن اجلك ويرمدى هیچ روى رها
3- ... nımda karar itdî gelen sehm-i kazâ	۳- ...نمده قرار ايتدی كلن سهم قضا
4- Genç iken gonca-i ümidimi soldurdu felek	۴- کنج ایکن غنجه امیدمی صولدردی فلك
5- Verdi tarace bütün varımı heyhat ...	۵- ويردی تاراجه بتون واریمی هیهات ...
6- İşte ... olRüşdü Kibâbcızâde	۶- ایشته ... اولرشدی قیابجی زاده
7- Rûh-ı mecrûhıma bir fâtiha eyle ita	۷- روح مجروحمه بر فاتحه ایله اعطا
8- Hem çıkar cevher'azmiya deyem târîhi	۸- هم چیقار جوهر عزمیاده یم تاریخی
9- Cümle 'isyânımı ukbâda afv eyle Hüdâ	۹- جمله عصیانمی عقیاده عفویله خدا
10- Sene 1336	۱۰- سنه ۱۳۳۶

19. Keşşâfzâde Hacı Şükrü Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezar, üstü açık sanduka şeklinde olup mermerden baş ve ayak ucu şahideleri ile sanduka yan pehlelerinden ibarettir. Sandukayı oluşturan şahide ve pehleler altta taştan bir seki üzerine oturmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen prizma formunda

gövdeli (140x38x20 cm.) ve fesli başlıklıdır. Gövde ön yüzü tamamen kitabeye ayrılmış olan şahidede kitabenin son iki satırında kartuşların uçlarında yıldız çiçeği ve yaprak motifleri görülmektedir (Foto. 23).

Ayak ucu şahidesi de düşey dikdörtgen prizma şeklinde (128x34x17 cm.) olup tepe kısmı sivri kemer formunda nihayetlenmektedir. Şahidede süsleme bulunmamaktadır.

Pehleler 140x46x15 cm. ölçülerinde ve süslemesizdir.

Kitabe 1338/1919-1920 tarihli olup Osmanlıca yazılmıştır. Celi ta'lik hatla on üç satır olarak yazılmış kitabenin satırları dikdörtgen kartuşlar içerisine alınmıştır. Kitabe şudur:

1- Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	- ۱ هو الخلاق الباقي
2- Vedâ itti ... bir şeref-pîrâ	- ۲ وداع ایتدی ... برشرف پیرا...
3- ... fahru'l-akrânî ...	- ۳ ... فخر الأقرانی ...
4- Mürüvvet şefkat ve ihsân-u kerem
... zatı	- ۴ مروت شفقت واحسان وكرم ... ذاتی
5- İfade ...de gayet belîğ bir lafz-ı pür
ma'nâ	- ۵ افاده ایتمه ده غایت بلیغ برلفظ پر معنا
6- Tutup âfâkî nâmı hâtem âsâ bezl-i
in'âmı	- ۶ طوتوب آفاقی نامی خاتم آسا بزل انعامنده
7- Gez Keşşâfzâde Hacı Şükrü Efendi
budur hâlâ	- ۷ کز کشاف زاده حاجی شکری افندی بودر
حالا
8- Seadetle sa'îdi (necl-i sâni) Mîr Şük-
rüyü	- ۸ سعادتله سعیدی (نجل ثانی) میر شکری
بی
9- Koyup hayru'l-halef el-hak hayatı
eyledi me'vâ	- ۹ قویوب خیر الخلف الحق حیاتی ایلدی
ماوا
10- İdüp tekmil-i enfâs gurre-i şe hr-i
sıyâmında	- ۱۰ ایدوب تکمیل انفاس غره شهر صیامنده
11- Bin üçyüz otuzsekiz hicrî düşüp	- ۱۱ بک اوچویز اوتوز سکز هجرى دوشب

tarîhi pek bâlâ	تاریخی پک بالا
12- lillahi'l-fâtiha	۱۲- لله الفاتحه
13- sene 1338	۱۳- سنه ۱۳۳۸

20. Hâfız Süleymân Sırrı Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Sonradan beton havuzlu hale dönüştürüldüğü anlaşılan mezarda orijinal olarak mermerden baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen prizma formunda gövdeli (83x31x10 cm.) ve fesli başlıklıdır. Gövde ön yüzü tamamen kitabeyle ayrılmış olan şahidede başka süsleme bulunmamaktadır (Foto. 24a).

Ayak ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde (63x29x9 cm.) gövdeli ve sivri kemerlidir. Şahidenin batıya bakan yüzüne saksı içerisinde çiçek tasviri işlenmiştir (Foto. 24b).

62

OMÜİFD

Hem doğum hem de vefat tarihinin (tevellüd: 1283/1867 vefat: 1929) yer aldığı kitabe Osmanlıca yazılmıştır. Celî ta'lik hatla dokuz satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına ince silmeler yerleştirilmiştir. Kitabe şudur:

1- Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباقي
2- Vezirköprü Mahkeme-i Asliyesi	۲- وزیر کوپرو محکمہ اصلیہ سی
3- A'zâsıken ve fâtiden	۳- اعضاء ایکن وفات ایدن
4- Hemşin Nâhiyesinden Kürdzâde	۴- همشین ناحیہ سندن کوردزادہ
5- Hâfız Süleymân Sırrı Efendi	۵- حافظ سلیمان سری افندی
6- Bin Hâcı Tâhir Ağanın Rûhuna fâtiha	۶- بن حاجی طاهر اغانک روحنه فاتحه
7- Tevellüdi 1283	۷- تولدی ۱۲۸۳
8- Vefâtı 29 Kânûn-ı Evvel 1929	۸- وفاتی ۲۹ کانون اول ۱۹۲۹

21. Hacı Hüseyin Kızı Mâhire Cömert

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Sonradan beton havuzlu hale getirilmiş olan mezarda mermerden baş ve ayak ucu şahideleri bulunmaktadır. Baş ucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (93x28x6 cm.) ve kaş kemerlidir. Şahidenin ön yüzü üç bölüme ayrılmış olup altta Latin harfleriyle şahsın adı, doğum ve ölüm tarihleri; ortada Osmanlıca kitabe; üstte ise stilize yaprak ucu ve yıldız motiflerinden oluşan süsleme kompozisyonu yer almaktadır (Foto. 25a).

Ayak ucu şahidesi sivri kemerli olup ön yüzüne saksı içerisinde çiçek tasviri işlenmiştir (Foto. 25b).

Baş ucu şahidesinin orta kısmında yer alan Osmanlıca kitabe rik'a harflerle beş satır olarak yazılmıştır. Kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Âh ölüm	١- آه اولوم
2- Şimdi kurtuldum cihândan	٢- شمدي قورتولدم جهاندىن
3- Vâsıl oldum canıma	٣- واصل اولدم جانمه
4- Bu ümîdim ber kemâldir	٤- بو اميدم بر كمالدر
5- Hazreti Allâhuma	٥- حضرت اللهمه

HACI HÜSEYİN KIZI

MAHİRE CÖMERT

R. FAT.

D.T. 1894

Ö.T. 1937

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmamızda on beş tanesi h. 13.; altı tanesi h. 14. yüzyıla tarihlenen yirmi bir mezara ait mezar taşları incelenmiştir⁵. On sekiz tanesi erkek (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20); üç tanesi bayanlara ait olan (Kat. No: 10, 13, 21) bu mezarlardan üç tanesi (Kat. No: 16,17,19) şahideli üstü açık sandukalı⁶; on sekiz tanesi ise şahideli⁷ şekilde düzenlenmiştir (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21). Sandukalı tipteki bütün mezarlarda baş ve ayak ucu şahideleri birlikte yer alırken şahideli olanların bir kısmında hem baş hem de ayak ucu şahideleri (Kat. No: 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 18, 20, 21), bir kısmında ise sadece baş ucu şahidesi bulunmaktadır (Kat. No: 1, 2, 3, 8, 10, 13, 14, 15). Şahideli mezarlarda şahideler çoğunlukla doğrudan toprağa dikilirken pek az örnekte (Kat. No: 4, 11) şahidelerin, mezar üzerine konulan sanduka kapak taşına benzer bir platform taşının iki ucuna açılan yuvalara yerleştirildikleri görülmektedir.

64

OMÜİFD

Sandukalı tipteki mezarlara Samsun dışında ülkemizin pek çok yerinde rastlanmaktadır⁸.

İster sandukalı isterse şahideli mezarlarda yer alsın bütün şahideler tip, başlık türü, süsleme unsurları ve kompozisyon, yazı, malzeme ve işleniş açılarından birtakım özellikler sergilemektedir. Şimdi bunları saydığımız özellikler açısından değerlendirmeye çalışalım:

⁵ Son iki örnek tarih olarak Cumhuriyet dönemi kapsamında olsa da özellikleri açısından yüzyılın diğer örneklerine benzerliklerinden dolayı çalışmaya dahil edilmişlerdir.

⁶ Bu tip mezarlara "sandık mezar" adı da verilmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Halit Çal, *Boyabat Mezar Taşları*, Ankara, 2015, s. 118.

⁷ Bu tip mezarlar "toprak mezar" olarak da isimlendirilmektedir. Aksel Tibet, Ekrem Işın, Dilek Yelkenci, "Stelea Turcicae VIII, Yenikapı Mevlevihânesi Haziresi", *İslam Dünya-sında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I*, Ankara, 1996, s. 246; Çal, *a.g.e.*, s. 121.

⁸ Çal, *a.g.e.*, ss. 118-120.

A. Şahide Tipleri

Mezar taşları, erkek veya kadın mezarlarına ait oluşları açısından farklı özellikler sergilemektedirler. Bu nedenle taşlarla ilgili değerlendirmeleri bu hususu dikkate alarak yapmanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

1. Erkek Mezar Taşları

İncelediğimiz on sekiz adet erkek mezarından on iki tanesinde (Kat. No: 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20) hem baş ucu hem de ayak ucu şahidesi; altı tanesinde ise (Kat. No: 1, 2, 3, 8, 14, 15) sadece baş ucu şahidesi bulunmaktadır. Buna göre erkek mezarlarında on sekiz tanesi baş ucu, altı tanesi de ayak ucu olmak üzere toplam yirmi dört adet şahide yer almaktadır.

a) Baş Ucu Şahideleri

Erkeklere ait baş ucu şahidelerinden on üç tanesi başlıklı, düşey dikdörtgen plaka halinde gövdeli⁹ (Kat. No: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 20), dört tanesi başlıklı prizmatik gövdeli (Kat. No: 16, 17, 18, 19), bir tanesi ise (Kat. No: 4) dikdörtgen plaka şeklindeki ön yüzü hariç silindirik gövdelidir. Prizmatik gövdeli şahidelerden bir tanesinin (Kat. No: 16) gövde üst kısmı kırık olup başlığı mevcut değildir.

Şahideler, gövde ebatları açısından birbirlerinden farklı olabilmektedir. Ancak ön yüzleri bütünüyle kitabeye tahsis edilmiş şahidelerin arka yüzleri genellikle yanlardan pahlı olup boş bırakılmıştır.

b) Ayak Ucu Şahideleri

Erkeklere ait on sekiz mezardan on iki tanesinde (Kat. No: 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20) ayak ucu şahidesi mevcuttur. Şahidelerden altı tanesi (Kat. No: 5, 6, 7, 9, 11, 12, 20) düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli-

⁹ Bu tip şahideleri Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin kendi içinde farklı gruplara ayırmakla birlikte genel bir tasnifle "başlıklı, düz cephe" olarak isimlendirmektedirler. Bkz.: Jean-Louis Bacqué-Grammont-Hans Peter Laqueur et Nicolas Vatin, "Les Cimetières Ottomans Comme Source Historique. Méthodologie et Possibilités de Traitement Par L'Informatique", *Erdem*, C. VI, S: 16, Ankara, 1992, s. 210.

dir. Üst kısmı kırık 11 no'lu şahideyle sivri kemerli 20 no'lu örnek hariç diğer şahideler üçgen alınlıklıdır. Genel olarak bu tür şahidelerin uç kısımları tepede ters "V" biçiminde nihayetlendiğinden bunlar farklı şekillerde isimlendirilmektedir¹⁰.

Şahidelerden dört tanesi (Kat. No: 16, 17, 18, 19) düşey dikdörtgen prizma şeklinde gövdelidir. Üst kısmı sivri kemere benzer bir formla nihayetlenen 19 no'lu örnek hariç diğerleri piramit şeklinde sonlanmaktadır.

4 no'lu örneğin ayak ucu şahidesi silindirik formlu olup başka benzeri bulunmamaktadır.

Şahidelerden iki tanesi bitkisel bezemeli olup, 5 no'lu örnekte servi, 20 no'lu örnekte saksı içinde çiçek tasviri yer almaktadır.

c) Pehleler

66

OMÜİFD

Erkek mezarlarından üç tanesi sanduka formunda olup her üçünün de pehlelerinden biri eksiktir. 17 no'lu örnekte yer alan kılıç motifi hariç diğerlerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

d) Başlıklar

Erkek başucu şahidelerinde görülen başlık tipleri şu şekildedir¹¹: Çubuklu başlıklı kısa sarıklı kavuk (Kat. No: 3, 6, 9). Çubuklu başlıklı çapraz eğim-

¹⁰ Bu tür şahidelere, "ters v biçimli tepelikli" şahideler adı verildiği gibi (Bkz.: Gazanfer İltar, *Giresun İli Sahil Şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005, s. 372; Bengü Gündoğan, *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 232; Gökhan Gümüşdağ, *Kastamonu Şehri Nasrullah Camisi, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi, Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 178) bazı çalışmalarda bu şahideler "sivri üçgen alınlıklı" olarak isimlendirilmiştir. Bkz.: Erol Uğraşkan, *Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 226.

¹¹ Başlık tiplerinin isimlendirilmesinde büyük oranda şu çalışmalardan yararlanılmıştır: Bacqué-Grammont-Laqueur ve Vatin, a.g.m., ss. 176-214; Jean-Louis Bacqué-Grammont-Nicolas Vatin, "Stele Turcice, VI, Steles Funeraires De Sinop", *Anatolia Moderna/Yeni*

de dilimli sarıklı kavuk (Kat. No: 1, 5). Oval tipli sarıklı başlık (Kat. No: 7, 11, 12, 14). Mecidiye kalıplı fes (Kat. No: 2, 15). Hamidiye kalıplı fes (17, 18). Sarıklı fes (19, 20). Baklava dilimli başlıklı kısa sarıklı kavuk (Kat. No: 8). Stilize kavuk (Kat. No: 4).

d1. Çubuklu başlıklı kısa sarıklı kavuklarda¹² başlıklar dikey kabartma çubuklu olup sarığın dışında kalan başlık kısmı büyük ölçüde görülmektedir. 6 ve 9 nolu örneklerde sırasıyla “enderun-ı hümayundan cırak” ve “hazine katibi” şeklinde meslek bilgisi verilmektedir. Daha çok orta dereceli memurların giydiği bu başlığı esnaftan kişiler de giyebilmektedir¹³.

d2. Çubuklu başlıklı çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuklarda başlıklar dikey kabartma çubuklu olup sarık çapraz eğimde ve dilimlidir. İki örnekte de halktan kişilerin giydiği görülmektedir.

d3. Oval tipli başlıklar¹⁴, tepede dikey dilimli takke ile onun altına sarılmış çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Bu tipin görüldüğü 11, 12, 14 no’lu örneklerde sırasıyla “müftü”, “nakşibendiyye şeyhi” ve “müftü” şeklinde meslekler belirtilmektedir. Bu başlık türünün daha çok orta dereceli ulemâ mezar taşlarında görüldüğü belirtilmektedir¹⁵. Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin bu başlık tipini E I olarak

Anadolu III, Paris 1992, ss. 105-207; Hans-Peter Laqueur, *Hüve'l-Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev: Selahattin Dilidüzgün), İstanbul, 1997; Halit Çal, “İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu III*, İstanbul, 1998, ss. 206-225.

¹² Jean-Louis Bacque-Grammont -Nicolas Vatin, tarafından FV olarak adlandırılmaktadır. Jean-Louis Bacque-Grammont -Nicolas Vatin, a.g.m., s. 126-127.

¹³ Çal, a.g.m., s. 210. ; Gülşen Çakar, Bursa Emir Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıllardaki Mezar Taşları, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2007, s. 168, 172, 193.

¹⁴ Laqueur, tepe bölümündeki dikişlerin farklılığı ile birbirinden ayrılan derviş kavuklarının temel biçimini de oluşturduğunu ifade ettiği bu başlık türüne tip I adını vermekte, genelde küçük dereceli ulema, küçük ve orta dereceden kadılar imamlar ve vakıf çalışanları ile derviş ve şeyhlerin kullandıkları bu başlığı 1829 yılında yapılan kıyafet de vriminden sonra yalnızca dervişlerde görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Laqueur a.g.e., s. 154.

¹⁵ Çal, a.g.m., s. 211.

isimlendirmişlerdir¹⁶. Edirne Üç Şerefeli¹⁷ ve Kastamonu Farhat Paşa¹⁸ camilerin hazireleri ile Bursa Emir Sultan¹⁹ ve Samsun Kökçüoğlu²⁰ mezarlıklarında, Sinop Boyabat²¹, İstanbul Eyüp²², Muğla Datça²³ ve Balıkesir Edincik'te²⁴ oval başlık türlerine rastlanmaktadır.

d4. Mecidiye kalıplı feslerde üst kısım alt kısımdan biraz daha geniş tutulmuştur²⁵. Bu tipe uygun örneklerde meslekten söz edilmemektedir²⁶. Kastamonu Ferhat Paşa²⁷ ve Edirne Üç Şerefeli²⁸ camilerin hazireleri ile İstanbul Eyüp²⁹ ve Balıkesir Edincik'te³⁰ bu tür başlığa rastlanmaktadır.

d5. Hamidiye kalıplı feslerde başlığın altı üstünden daha geniş olmakla birlikte boy itibarıyla Aziziye kalıplı³¹ olanlardan daha yüksek tutulmuştur³². Ancak buradaki örneklerin alt ve üst kısımları arasındaki fark başlıkları neredeyse silindirik olarak isimlendirecek kadar azdır. Bu

¹⁶ Bacque-Grammont ve Vatin, "Stele Turcice, VI..", s. 131, 163.

¹⁷ Ayşegül Arslan, *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 465.

¹⁸ Bu başlık türü "yuvarlak başlıklı şerit sanlı kavuk" olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Gündoğan, *a.g.t.*, s. 248.

¹⁹ Çakar, *a.g.t.*, ss. 485-486.

²⁰ Eyüp Nefes, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Samsun, 2002, s. 183.

²¹ Çal, *Boyabat ...*, s. 132,133, 134, 135.

²² Çal, *a.g.m.*, s. 211.

²³ Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, "Hattat Sami Efendi'nin Mezar Taşı Kitabeleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s. 116, 130.

²⁴ Tüfekçioğlu, Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları*, Bursa, 2005, s. 179, 181, 198.

²⁵ Çal, *a.g.m.*, s. 212.

²⁶ Halit Çal, bu grup fesleri giyenlerin mesleklerinde belirgin bir ayırımın olmadığını, hizmetli, katip ve paşanın bu tür fesi giymekte olduğunu kaydetmektedir. Bkz.: Çal, *a.g.m.*, s. 212.

²⁷ Gündoğan, *a.g.t.*, s. 253.

²⁸ Arslan, *a.g.t.*, s. 466.

²⁹ Çal, *a.g.m.*, s. 212.

³⁰ Tüfekçioğlu, *Edincik'te Türk...*, s. 186, 190.

³¹ Bu fes türünde başlığın alt bölümü üst kısımdan daha geniş olup başlığın boyu kısa tutulmuştur. Bkz. Çal, *a.g.m.*, s. 212.

³² Çal, *a.g.m.*, s. 212.

tipe uygun örneklerden birinde (Kat. No: 17) “alay katibi” şeklinde meslek adı yazmaktadır. Kehribarcı, derviş ve öğrenci feslerinin bu tipte olduğu belirtilmektedir³³. Bu türden fesli örneklerle Kastamonu Ferhat Paşa³⁴, Nasrullah ve Yakup Ağa³⁵, Edirne Üç Şerefeli³⁶ camilerin hazireleri ile İstanbul Eyüp³⁷, Bursa Emir Sultan³⁸ Giresun Tirebolu Yeniköy³⁹, Muğla Datça⁴⁰ ve Balıkesir Edincik⁴¹ mezarlıklarında karşılaşılmaktadır.

d6. Sarıklı fes, Hamidiye kalıplı bir fesin üzerinin sarıkla sarılması suretiyle oluşturulmuştur. İki farklı türü bulunan bu başlıklardan ilkinde fesin çevresi düz olarak, diğerinde ise üst üste yatay şeritler oluşturacak tarzda sarılmıştır. Örneklerden birinde (Kat. No: 20) “Vezirköprü Mahkeme-i Asliyye Azası” şeklinde ifade yer almaktadır. Diğer örnekte (Kat. No: 19) her ne kadar belirleyici bir meslekten söz edilmese de kitabede yer alan ifadelerden söz konusu şahsın oldukça itibarlı bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Çarşamba Gökçeli Mezarlığı⁴², Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi⁴³, Sinop Boyabat⁴⁴, İstanbul Eyüp⁴⁵, Balıkesir Edincik⁴⁶, Muğla Datça⁴⁷, Giresun, Tirebolu Yeniköy ve Görele Çavuşlu Belediye mezarlıkları ile Giresun Müzesinde⁴⁸ sarıklı fes şeklindeki başlıklara sahip şahiteler bulunmaktadır.

d7. Baklava dilimli başlıklı kısa sarıklı kavuklarda başlığın alt kısmı hafif sarıklı, üstü ise baklava dilimli olarak düzenlenmiştir. Tek örneğin

³³ Çal, a.g.m., s. 212.

³⁴ Gündoğan, a.g.t., s. 253.

³⁵ Gümüşdağ, a.g.t., s. 187.

³⁶ Arslan, a.g.t., s. 467.

³⁷ Çal, a.g.m., s. 212.

³⁸ Çakar, a.g.t., s. 484.

³⁹ İltar, a.g.t., s. 366.

⁴⁰ Açıkgöz, a.g.e., s. 62, 64, 100.

⁴¹ Tüfekçioğlu, *Edincik'te Türk...*, s. 175, 196, 204, 208.

⁴² Recep Gün, *Çarşamba Gökçeli Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları*, Samsun, 2009, s. 127.

⁴³ Arslan, a.g.t., s. 466.

⁴⁴ Çal, *Boyabat...*, s. 137.

⁴⁵ Çal, a.g.m., s. 212.

⁴⁶ Tüfekçioğlu, *Edincik'te Türk...*, s. 193, 200, 209.

⁴⁷ Açıkgöz, a.g.e., s. 42, 52, 58.

⁴⁸ İltar, a.g.t., s. 366.

bulunduğu şahidede meslek belirtilmemiştir. Bacque-Grammont ve Vatin'in FVI olarak nitelendirdiği bu tipin⁴⁹ derviş, kadı, medrese kapıcısı gibi değişik meslek mensuplarınca kullanıldığı kaydedilmektedir⁵⁰. Bu tipte başlıklara Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi'nde⁵¹, Sinop Boyabat⁵², İstanbul Eyüp⁵³, Bursa Emir Sultan⁵⁴ ve Çarşamba Gökçeli⁵⁵ Mezarlıklarında, Kastamonu Ferhat Paşa Camii Haziresi'nde⁵⁶ de rastlanmaktadır.

2. Kadın Mezar Taşları

İncelediğimiz taşlardan üç tanesi (Kat. No: 10, 13, 21) bayanlara aittir. Bunlardan sadece 21 no'lu örnekte ayrıca ayak ucu şahidesi de görülmektedir.

a) Baş Ucu Şahideleri

Bayanlara ait baş ucu şahidelerinin hepsi düşey dikdörtgen plaka halinde gövdeli⁵⁷ ve üçgen alınlıklıdır. Şahidelerin iki tanesinde alınlık kısımları da dahil ön yüzleri tamamen kitabeye ayrılmıştır. 21 no'lu örnekte şahidenin ön yüzü üçlü bir düzenlemeye sahiptir. Kitabeli gövdenin üst kısmında bitkisel ve geometrik tezyinat, alt kısmında ise Latin harfleriyle mezaradaki şahsın adı, doğum ve ölüm tarihleri yer almaktadır. Kitabeler her üç şahidenin ön yüzlerinde satırlar halinde bulunmaktadır.

Kadın baş ucu şahideleri, form ve tezyinat açısından erkek baş ucu şahidelerinden farklıdır. Zira erkek şahideleri sarıklı başlıklara sahipken, buna karşılık bayan baş ucu şahideleri başlıksızdır.

⁴⁹ Bacque-Grammont ve Vatin, "Stele Turcice, VI...", s. 166.

⁵⁰ Çal, a.g.m., s. 211.

⁵¹ Arslan, a.g.t., s. 462.

⁵² Çal, *Boyabat...*, s. 136.

⁵³ Çal, a.g.m., s. 210.

⁵⁴ Çakar, a.g.t., s. 377.

⁵⁵ Gün, a.g.e., s. 123-124

⁵⁶ Gündoğan, a.g.t., s. 249.

⁵⁷ Kadın baş ucu şahidelerinin sınıflandırılmasında Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin de gövde formu ve tepelik kompozisyonlarını göz önünde bulundurup şahideleri on sekiz ayrı gruba ayırmışlardır. Bkz.: Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin, a.g.m., ss. 177-214.

b) Ayak Ucu Şahideleri

Kadın mezarlarının sadece bir tanesinde ayak ucu şahidesi bulunmaktadır (Kat. No: 21). Burada şahide sivri kemerli, *düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdelidir*. Şahide ön yüzünde saksıda çiçek motifi yer almaktadır.

B. Süsleme Unsurları

İncelediğimiz mezar taşlarında bitkisel, geometrik ve nesnel olmak üzere üç tür bezeme unsurunun yer aldığı görülmektedir.

1. Bitkisel Motifler

Bitkisel motifler mezar taşı süslemelerinde genelde en yoğun görülen tezyinat unsurlarındandır. Beş şahidede (Kat. No: 4, 5, 19, 20, 21) akantus, servi, yıldız çiçeği, yaprak ve saksıda çiçek şeklinde çeşitlenen bitkisel ögeler yer almaktadırlar.

a) Akantus Yaprağı: Bir örnekte (Kat. No: 4) görülmektedir. Kitabeye tahsis edilmiş baş ucu şahidesinin gövde kısmı üstte stilize akant yaprakları tarafından oluşturulmuş kompozisyonla taçlandırılmıştır. Yaban enginarı veya kenger yaprağına benzer biçimde olan bu bezeme Osmanlı sanatına Batı etkisi ile girmiştir⁵⁸. Hem mimari hem de mezar taşı süslemelerinde yaygın olarak tercih edilen⁵⁹ bu süsleme unsuruna Vezirköprü yöresinde pek iltifat edilmediği dikkat çekmektedir.

b) Servi: Sadece bir ayak ucu şahidesinde yer almaktadır. (Kat. No: 5) Burada gövdesi üst üste bindirilmiş lale formları şeklinde tasarlanmış servinin tepesi hafifçe eğiktir⁶⁰.

⁵⁸ Doğan Kuban, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, İstanbul, 1973, s. 239; Aygün Ülgen, "Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslubu-Tanzimat Döneminde Batılılaşma Akımıyla Türk Mimarisine Giren Üsluplar ve Üslup Özellikleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. III, S: 7, İstanbul, 1990, s. 69.

⁵⁹ Cevdet Çulpan, *Serviler II*, İstanbul, 1961, ss. 26-27; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986, s. 393.

⁶⁰ Tepesi bir yana eğilmiş servinin, ya tabiatın bir taklidi veya kutsal bir varlığa riâyet ve teslimiyetin bir işareti olarak resmedilmiş olabileceği belirtilmekte ve bu bağlamda Rahmân Sûresi'nin altıncı âyeti (Yıldızlar ve ağaçlar ona secde ettiler.)'ne dikkat çekilmektedir. Bkz: Burhan Oğuz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, İstanbul, 1983, s. 26.

Selçuklu mezar taşlarında görülmeyen servi, Osmanlı mezar taşlarında farklı biçim ve şekilleriyle oldukça sık kullanılan bitkisel unsurlardan biri olmuştur⁶¹. Ölümsüzlüğü temsil ettiğine inanılan ağaçlar arasında sayılan servi⁶² ile insan ruhunun Allah'a kavuşmasının sembolleştirildiği kaydedilmektedir⁶³.

Laqueur, servinin yalnızca İstanbul'da değil, Akdeniz'in birçok bölgesinde tercih edilen mezarlık ağacı olduğunu, bu ağacın asma ile birlikte tasvirinin motif seçiminde sembolik bir anlamdan çok, estetiğin önemli olduğunu belirtmektedir⁶⁴. Servi motifli mezar taşlarına, Edirne Üç Şerefeli Camii⁶⁵ ve Kastamonu hazireleri⁶⁶ ile Samsun Kökçüoğlu⁶⁷, Bursa Emir Sultan⁶⁸, Amasya⁶⁹, Giresun sahil şeridi⁷⁰ ve Boyabat⁷¹ mezarlıklarında sıkça rastlanılmaktadır.

c) Yıldız Çiçeği: Sadece 19 no'lu örneğin başucu şahidesinde kitabenin son satırını ihtiva eden kartuşun her iki ucuna beşer kollu olarak işlenmiştir. Edirne⁷², Bursa⁷³, Kastamonu⁷⁴ ve Amasya⁷⁵ gibi yörelerde yıldız çiçeği motifleri ile karşılaşılmaktadır.

72

OMÜİFD

⁶¹ Çulpan, *a.g.e.*, s. 122.

⁶² Oğuz, *a.g.e.*, s. 24; Servi motifi ile ilgili anlamlandırmalar için ayrıca bkz: Ayla Ersoy, "Eyüp'deki Mezartaşlarında Servi Ağacı Kültü", *V. Eyüpsultan Sempozyumu*, İstanbul, 2002, ss. 90-95.

⁶³ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara, 1992, s. 17.

⁶⁴ Laqueur, *a.g.e.*, s. 130.

⁶⁵ Arslan, *a.g.t.*, s. 449.

⁶⁶ Meral Taşdemir, *Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Camisi ve Türbesi Haziresi'nde Yer Alan Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1993, ss. 145-146; Gümüşdağ, *a.g.t.*, s. 196; Gündoğan, *a.g.t.*, s. 273; Uğraşkan, *a.g.t.*, s. 231.

⁶⁷ Nefes, *a.g.t.*, ss. 192-193.

⁶⁸ Çakar, *a.g.t.*, s. 492.

⁶⁹ Aydoğdu, *a.g.t.*, s. 246.

⁷⁰ İltar, *a.g.t.*, ss. 378-380.

⁷¹ Çal, Boyabat..., s. 150.

⁷² Arslan, *a.g.t.*, s. 455.

⁷³ Çakar, *a.g.t.*, s. 498.

⁷⁴ Gündoğan, *a.g.t.*, s. 286.

⁷⁵ Aydoğdu, *a.g.t.*, ss. 245-246.

d) Saksıda Çiçek: İki örnekte (Kat. No: 20, 21) görülmektedir. Her iki tasvir de ayak ucu şahidelerinde yer almaktadır. Burada benzer iki saksıdan tek dallı düzenlemeyle⁷⁶ "s" kıvrımı yaparak yükselen bitkilerin yan dallarından ikişer tanesinin uçlarına papatya benzeri ikişer çiçek konulmuştur. 21 no'lu örnekte bitki yoğun yapraklı olarak tasarlanmıştır.

e) Hayali Yapraklar: İki örnekte yer almaktadır. (Kat. No: 19, 21). 19 no'lu örnekte kitabenin tarih veren bölümünü de ihtiva eden yarım dairenin içine sapları üstte birleşen, uçları aşağıya dönük, ortadaki yanlardaki diğer ikisinden farklı üç parça halinde tasarlanmış yaprak ve çiçek benzeri bitkisel unsurlar yerleştirilmiştir. 21 no'lu örnekte ise şahidenin kemer kısmı testere dişi şeklinde sıralanmış yaprak uçları ile konturlanmıştır. Ayrıca alınlıkta daire içerisine alınmış yan yana beş kollu iki yıldızın üstte tam ortasına gelecek şekilde altı yapraklı çiçek motifi işlenmiştir. Bunlar bağımsız halde bulunup genelde kompozisyonlar içerisinde tamamlayıcı nitelikte olsalar da buldukları yerlerde ilk dikkat çeken öğelerdir. Bu tip süsleme öğelerine çeşitli mezarlıklarda rastlanılmaktadır⁷⁷.

2. Geometrik Motifler

Mezar taşı süslemeleri arasında geometrik motiflere pek rastlanılmamıştır. Sadece bir örnekte (Kat. No: 21) baş ucu şahidesinin alınlık kısmında daire içerisine alınmış beş kollu simetrik iki yıldızla bunların arasında yer alan uçları birleştirilmiş çarpı işareti dikkat çekmektedir.

3. Nesneli Süsleme Unsurları:

Nesneli süsleme unsurları da geometrik motifler gibi oldukça az kullanılmıştır. Sadece üç örnekte (Kat. No: 17, 20, 21) görülmektedir.

a) Kılıç: Alay Katibi Kasımzade Hasan Hakkı'ya ait 17 no'lu mezar da phenin dış yüzüne yatay olarak kını içerisinde bir kılıç motifi işlen-

⁷⁶ Çal, Boyabat..., ss. 142-143.

⁷⁷ Çal, Boyabat..., ss. 151-152.

miştir. Söz konusu motif şahsın askeriye ile olan irtibatı münasebetiyle işlenmiş olmalıdır.

b) Saksı: 20 ve 21 no'lu örneklerde ayak ucu şahideleri üzerinde yer alan bitkiler saksı içerisine dikilmiştir. Saksılar lale formunda, yanlardan kulplu ve küçük ayaklı olarak tasvir edilmişlerdir. Edirne⁷⁸, Kastamonu⁷⁹, Bursa⁸⁰ ve Giresun⁸¹ gibi şehirlerdeki hazire ve mezarlıklarda bulunan mezar taşları üzerinde çok değişik formlara sahip saksı türleri görülmektedir.

C. Malzeme ve İşleniş

İncelediğimiz mezar taşlarının hepsi mermerden yapılmıştır. Aradan yüzyıllar geçmesine rağmen malzemenin mermer gibi dayanıklı madde oluşu şahidelerin ve üzerlerinde yer alan kitabe ve süslemelerin nispeten fazla bozulmadan günümüze ulaşmasını sağlamıştır (Kat. No: 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21). Ancak bununla birlikte bazı şahidelerde şu veya bu şekilde oluşmuş tahribat izlerini görmek mümkündür. Nitekim bazı şahidelerde başlık kısmı tamamen kırılmış, bazı şahidelerde ise gövdenin muhtelif yerlerinde kırıklar ve dökülmeler meydana gelmiştir.

Mezar taşları üzerinde görülen bezemeler kabartma olarak işlenmiştir. Kabartma işleme, mezar taşı üzerine uygulanacak motifin bırakılıp kenarlarının alınması suretiyle yapılmaktadır⁸². Kitabelerde görülen işçilik açısından şahideler arasında belirgin bazı farklılıklar mevcuttur. Zira bazı şahidelerde kitabeler son derece açık ve okunaklı olarak işlenmişken bazılarında ince ve karmaşık olarak yazılmış ve zamanla okunamayacak

⁷⁸ Arslan, *a.g.t.*, s. 447.

⁷⁹ Gündoğan, *a.g.t.*, ss. 287, 288; Uğraşkan, *a.g.t.*, s. 233.

⁸⁰ Çakar, *a.g.t.*, ss. 504-508.

⁸¹ İltar, *a.g.t.*, s. 95, 352.

⁸² Yazıların mezartaşlarına işlenişi hakkında bkz.: Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Mezar Taşlarında Hüve'l-Bâkî*, İstanbul, 1984, s. 2; Açıkgözoğlu, "Hattat Sami Efendi'nin ...", s. 129.

hale gelmiştir. Bezemeleri taşta işleyen ustalarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir⁸³.

Genel olarak mezar taşlarının nerede ve kimler tarafından yapıldığı ile ilgili herhangi kesin bir bilgi yoktur⁸⁴. Bununla birlikte İstanbul, Edirne, Bursa, Kastamonu, Samsun, Giresun, Sinop, Erzurum vb. yerlerde form ve içerik itibarıyla benzer hatta birbirinin aynı mezar taşlarına rastlanması, mezar taşı yapımı ve işçiliğinde bu üslup birliğini sağlayan belli birtakım merkezlerin bulunduğu düşüncesini akla getirmektedir⁸⁵. Vezirköprü’de özellikle temiz ve gösterişli bir işçilik sergileyen mermer mezar taşlarının siparişe ilçe dışında yaptırılmış olabileceğini, basit işçilik gösterenlerin ise yerel ustalara yaptırıldığını düşünmekteyiz.

D. Yazı

Mezar taşı bezemelerinin vazgeçilemez unsurlarından biri de şahideler üzerinde yer alan kitabelerdir. Bu kitabelerin değerlendirilmesinde biçim ve içerik açısından taşıdıkları özellikler göz önünde tutulmuştur.

75

OMÜİFD

1. Yazıların Biçimsel Özellikleri

İncelediğimiz yüzyıllara ait mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerin on beş tanesi (Kat. No: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17) celî sülüs hatla yazılmıştır. Celî sülüs, sülüsün⁸⁶ kitabe ve levhalarda kullanılan

⁸³ Mustafa Râkım’ın kitabelerini bir Ermeni usta’ya hâkkettirdiği ve eğer istediği gibi oymamış ise, düzeltirene kadar uğraştığı, Sami Efendi’nin de Süslü Ali adında bir usta’yı tercih ettiği nakle dilmektedir. Uğur Derman, “Mezar Kitâbelerinde Yazı San’atımız”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S: 49/328, İstanbul, 1975, s. 42.

⁸⁴ U. Derman, “Mezar Kitâbelerinde...”, ss. 41-42, Kuşoğlu, *a.g.e.*, s. 1.

⁸⁵ Yurdumuzun Samsun, Trabzon, İstanbul vs. şehirlerindeki bazı mezar taşı kitabelerinin aynı hattatlar tarafından yazılmış olması da bu görüşümüzü destekler mahiyettedir. Karşılaştırma için bkz.: Recep Gün, “Mezar taşı Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu: Samsun-Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Haziresindeki İki Mezar taşı Örneği”, *İstem*, S: 1, 2003, ss. 151-156; Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, *Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşı Kitabeleri* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995, s. 27, 41, 59; Eyüp Nefes, “Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı’ndaki Kitabesinden Hareketle Hattat Mısri-Zâde İle İlgili Bir Değerlendirme”, *Ekev Akademi Dergisi*, S: 29, Erzurum, 2006, ss. 289-295.

⁸⁶ Sülüs, eski kaynaklarda “dört behresi musattah ve iki behresi müdevverdir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Bkz.: Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul, 1305, s. 21.

türüdür. Mimari yapıların duvarlarını süsleyen yazılar ve mezar taşı kitabeleri genellikle celî tarzındadır⁸⁷. Kalın ve iri bünyeli olan bu yazı türünde kalem kalınlığının ve harf iriliğinin bir sonu bulunmadığı⁸⁸ için kitabelerin her biri farklı boyutta olabilmektedir. Ayrıca aynı yazı türü ile işlenmiş olmalarına rağmen muhtemelen hattat farklılığı nedeniyle kitabeler estetik açıdan aynı etkiyi gösterememektedirler.

Kitabelerde kullanılan bir diğer yazı türü celi ta'liktir. Beşi erkek (Kat. No: 4, 12, 18, 19, 20, 21), biri bayana (Kat.No: 21) ait olmak üzere altı örnekte görülmektedir. Bazı şahidelerde yazı oldukça mükemmel olmasına rağmen 20 ve 21 no'lu şahidelerde olduğu gibi yazının daha basit olarak işlendiği örnekler de mevcuttur. Celî ta'lik, ta'lik yazının uzak mesafeden okunabilecek irilikte yazılmış olanına verilen isimdir⁸⁹. Ta'lik, düz harfi bulunmayan bir yazı türüdür. Hiçbir hareke ve tezyini unsur taşımadığından yazıdaki canlılık ve akıcılık büyük ölçüde harflerin anatomik yapılarının yer yer kalınlaşıp incelemesiyle sağlanmıştır. Fatih devrinden itibaren önem kazanmaya başlayan bu yazı, giderek ilmiye sınıfının resmi yazısı haline gelmiş ve dîvânların, şiirlerin ve edebî eserlerin yazımında büyük ölçüde tercih edilen tür olmuştur⁹⁰. Ayrıca bu yazının XVI. yüzyıldan sonra medrese, türbe, kütüphane, mezar taşı, sebil ve çeşmeler üzerindeki kitabelerde kullanımı giderek yaygınlaşmış ve en güzel örnekleri XIX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır⁹¹.

Kitabeler, bağı ucı şahidelerinin ön yüzlerinde genelde gövde bölümü üzerinde bulunmaktadır. Ancak başlığı bulunmayan şahidelerde (Kat. No: 10, 13) kitabeler alınlık da dahil olmak üzere şahidenin bütün ön yüzünü kaplayacak şekilde uygulanmıştır. Mail olarak işlenmiş 15 no'lu örnek hariç, düz satırlar halinde tatbik edilmiş diğer bütün kitabeler

⁸⁷ Muhiddin Serin, *Hat Sanatımız*, İstanbul, 1982, s. 45; M. Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1997, s. 21; M. Uğur Derman, "Osmanlı Celî Hatında Klasik Kavramı", *Sanat ve Klasik*, İstanbul, 2006, ss. 11-12.

⁸⁸ Mahmut Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, Ankara, 1983, s. 114.

⁸⁹ Subaşı, *a.g.e.*, s. 21.

⁹⁰ Serin, *a.g.e.*, s. 67.

⁹¹ U. Derman, "Mezar Kitâbelerinde...", s. 36; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara, 2001, s. 10.

düz ince veya kalın kabartma çizgilerle bölümlenmiş dikdörtgen kartuşlar içerisine işlenmiştir. 17 no'lu örnekte satırlar dikey olarak ortadan ikiye bölünmüş ve kitabe beyitler halinde sunulmuştur.

2. Yazıların Muhtevası

Mezar taşları üzerinde yer alan kitabeler, biçim açısından olduğu gibi, içerikleri itibariyle de bazı özelliklere sahiptir. Yirmi bir kitabeden on dokuz adedi (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20) Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Bir tane kitabede (Kat. No: 12) Osmanlı Türkçesi ve Arapça birlikte kullanılmıştır. Harf inkılabından sonra yapılan 1929 tarihli 21 nolu örneğin kitabesi ise hem Osmanlıca olarak hem de Latin harfleriyle verilmiştir⁹².

Kitabelerin düzeni hakkında genel bir kural bulunmamaktadır. Mezarıda yatan şahsın adını, dua ifadelerini ve tarih ibaresini içeren sade ve kısa kitabeler olduğu gibi (Kat. No: 4, 8, 10, 13, 20), kitabelerin başlarında bunlara ilave beyit veya dörtlük içeren daha kapsamlı, uzun kitabeler de mevcuttur⁹³ (Kat. No: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21).

Şahideler üzerinde yer alan kitabeler; başlangıç ifadeleri, Ölen şahıs adına yazılmış manzume, kimlik bilgisi, dua ve tarih olmak üzere genel olarak beş bölümden müteşekkildir:

⁹² Osmanlı'nın ilk devirleri de dahil olmak üzere XVI. yüzyıla kadar kitabelerde kullanılan dil genellikle Arapça olmuş ve sonra kısa bir süre içerisinde Osmanlıca tercih edilmiştir. Bkz.: Halil Ethem, *Kitabeler Nasıl Kayıt ve Zaptolunmalıdır* Ankara 1940, s. 13; Ancak erken dönemde Arapça'nın yanı sıra Osmanlıca yazılmış kitabelerle de karşılaşmaktadır. Bkz.: F. İsmail Âyanoğlu, Fatih Devri Ricali Mezar Taşları ve Kitabeleri, *Vakıflar Dergisi*, S: 4, Ankara, 1958, s. 195; Abdülhamit Tüfekeçioğlu, "Türk Mimarisinde Yazı", *Yeni Türkiye*, S: 46, Ankara, 2002, s. 623.

⁹³ Laqueur, Mezar kitabelerini; 1- Yakarış, 2- Dua, 3- Kimlik, 4- Dua İsteme, 5- Tarih olmak üzere beş başlıkta incelemiştir. Bkz.: Laqueur, *a.g.e.*, s. 80; Halit Çal ise kitabelerde işlenen konuları esas alarak 1- Başlangıç İfadesi, 2- İnsanlara Uyarı, 3-Durum Bildirme, 4- Sebep Bildirme, 5- Tanrıdan İstek, 6- İnsanlardan İstek, 7- Meslek, 8- Aile-Baba Adı, 9- Tanrıdan İstek (Dua), 10-Ölenin Adı, 11- İnsanlardan İstek ve 12-Tarih olmak üzere daha farklı bir gruplandırma da bulunmuştur. Bkz.: Çal, *a.g.m.*, s. 214.

a) Başlangıç İfadeleri: Kitabeler çoğunlukla bir başlangıç ifadesi bulundurmaktadırlar. Az da olsa başlangıç ifadesi taşımayan örnekler de mevcuttur (Kat. No: 8, 14). Bir örnekte (Kat. No: 16) şahidenin üst bölümü kırık olduğu için başlangıç ifadesi ihtiva edip etmediği bilinmemektedir. Başlangıç ifadeleri ekseriyetle Allah'ın isimleri veya çok nadir ölüme karşı serzeniş içerikli kelime ve cümlelerden oluşmaktadır.

Kitabelerde başlangıç ifadesi olarak geçen cümlelerden bir kısmı, Allah'ın "hay" (canlı), "hallâk" (yaratıcı) ve "bâkî" (kalıcı) isimlerini kullanarak oluşturulmuş cümlelerdir. Bunlar Arapça yazılmış olup, içerisinde en çok kullanılanı "Hüve'l-Bâkî" (O Allah bâkîdir)'dir. On bir örnekte yer almaktadır (Kat. No: 1, 2, 3, 5, 7, 11, 12, 13, 15, 17, 20). Üç örnekte (Kat. No: 4, 18, 19) "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî" (O Allah yaratıcı ve bâkîdir); üç örnekte (Kat. No: 6, 9, 10) "el-Bâkî" şeklinde başlangıç ifadesi kullanılmıştır. Bazı kitabelerde başlangıç ifadesi olarak doğrudan ölüm ve ayrılık acısını dile getiren (Ah ölüm) ifadeler yer almaktadır (Kat. No: 21)

78

OMÜİFD

Laqueur, bu tür serzenişleri geç dönem Osmanlı toplumundaki manevi değişimin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir. Çünkü bu kullanımlar, ölümü daha güzel bir yaşama geçişin yolu olarak göstermek yerine, Batı düşüncesinin etkisiyle, ölenin arkasında bıraktıklarının üzüntüsünü ve ayrılışın verdiği acıyı dile getirmektedir⁹⁴. Bunlar öncekilerden farklı olarak Osmanlıca olarak yazılmıştır.

b) Ölen Şahıs Adına Yazılmış Manzume: Kitabelerde başlangıç ifadelerinden sonra, ikinci sırada, genellikle manzumelerden oluşan bir bölüm yer almaktadır. Uzunlukları iki ile on satır arasında değişen bu manzumelerde, uyarı ve ibret alma (Kat. No: 17), ölümün hak oluşu (Kat. No: 17), ölüme boyun eğiş (Kat. No: 3), ölene övgü (Kat. No: 19), ebeveynin yürek acısı (Kat. No: 3), genç yaşta ölüm ve dünyadan murat almadan gidiş (Kat. No: 11, 16, 18), Allah'tan rahmet ve bağışlanma dileme (Kat. No: 1, 2, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 15), insanlardan dua ve fatiha talebi (Kat. No: 9, 16, 17), ölüye övgü (Kat. No: 19), Allah'a kavuşma (Kat. No: 21) vs. gibi pek çok değişik tema ve konu işlenmiştir.

⁹⁴ Laqueur, *a.g.e.*, s. 83.

c) Kimlik Bilgileri: Manzumelerden sonra şahsın kimlik bilgileri verilmektedir. Kimlik tanıtıcı ifadelerin bazılarında doğrudan şahsın adı verilirken (Kat. No: 3) bazılarında baba (Kat. No: 10, 13, 21) bazılarında ise ve sülale adlarından biri veya bir kaçıyla birlikte (Kat. No: 1, 2, 15, 16) anılmaktadır. Bazı kitabelerde ise kişilerin isimlerinden önce meslekleri veya sosyal statü ifadeleri yer almaktadır (Kat. No: 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 17, 20). İki örnekte şahıs adları memleketinin ismi ile birlikte verilirken (Kat. No: 5, 20), iki örnekte isimler manzumelerin içerisinde geçmektedir (Kat. No: 18, 19).

d) Dua: Şahıs isimlerinin ardından ölen şahsın ruhu için “fatiha” talep eden bölüm gelmektedir. Bu ifadeler “...’nın ruhu için/rûhîçün el-fatiha” (Kat. No: 1, 2, 5, 14, 15); “ruhuna el-fâtiha” (Kat. No: 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 20); “ruh-ı şerifleriyçün/ruh-ı şerifine el-fatiha” (Kat. No:4, 12) şeklinde değişmektedir. 16, 17, 18 no’lu örneklerde fatiha isteği “fatiha versin” şeklinde manzumelerin içinde geçmektedir. 21 no’lu örnekte ise dua isteği “R. FAT.” şeklindedir.

Dua isteme bölümünde dikkat çeken bir diğer husus, erkek isimlerinden önce, “merhûm” (Kat. No: 1, 2, 6, 7, 11, 15, 16, 17), “merhûm ve mağfûr” (5, 9, 14); kadınlarda ise “merhûme ve mağfûre” (Kat. No: 10, 13) nitelemelerinin yer almış olmasıdır. Hatta bazı örneklerde (Kat. No: 8, 12) “merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rabbihi'l-ğafûr” şeklinde daha kapsamlı ve geniş bir cümle bulunmaktadır.

e) Tarih: Kitabeler, genellikle dua (fatiha) talebinden sonra gelen, şahsın ölüm zamanını gösteren bu bölümle son bulmaktadır. Tarihlenirmede çoğunlukla Hicri takvim esas alınmıştır. İncelediğimiz yirmi bir örnekten on bir tanesinde (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 13, 15, 18) tarihler sadece sene olarak; yedi tanesinde (Kat. No: 7, 8, 11, 12, 14, 16, 17) gün, ay ve yıl olarak verilmiştir. 19 no’lu örnekte tarih, metin içerisinde yazı ile verildiği halde sonda rakamla da belirtilmiştir. 20 ve 21 no’lu örneklerde tarihler doğum-ölüm şeklinde birlikte verilmiş ancak birincisinde Rumi, ikincisinde Miladi takvim esas alınmıştır.

Tarihleri ay belirtilerek verilen kitabelerden dört tanesinde kameri ay adları rumuzlarıyla⁹⁵ (Kat. No: 7, 11, 12, 14); üç tanesinde (Kat. No: 8,16,17) isimleriyle; 19 no'lu örnekte ise "gurre-i şehri-i siyamında" şeklinde yazılmıştır.

Muhteva açısından genel olarak beş bölüme ayırarak incelediğimiz kitabelerde birtakım meslek isimleri, yer adları, sülale ve şahıs isimleri vs. geçmektedir. Bunlar:

- **Meslek ve Sosyal Statü İfadeleri:** Kitabelerden üç tanesinde, "müftü" (Kat. No: 4, 11, 13), bir tanesinde "Enderun-ı Hümayun Çırağı" (Kat. No: 6), bir tanesinde "Hazine Katibi" (Kat. No: 9), bir tanesinde "Şeyh" (Kat. No: 12), bir tanesinde "Alay Katibi" (Kat. No: 17), bir tanesinde de "Mahkeme-i Asliyye Azası" (Kat. No: 20) şeklinde şahısların bizzat kendilerine ait meslek ve sosyal statü belirten ifadeler geçmektedir.

80

OMÜİFD

- **Yer Adları:** Kitabelerin bir kısmında kasaba, şehir vs. gibi yer ve bölge adları da yer almakta olup, beş kitabede altı kez geçmektedir. Bunlar; Köprü, (Kat. No: 4), Kırım (Kat. No:5), Vezirköprü (Kat. No: 11, 12, 20), Hemşin (Kat. No: 20) dir.

- **Sülale-Soy İsimleri:** On üç kitabede kişi adlarının önünde on farklı türde sülale ve ya soy isimleri bulunmaktadır: Bunlar; Kâsımzâde (Kat. No: 1, 15, 16, 17), Çelebizâde (Kat. No: 2), Ulu Yâkubzâde (Kat. No: 7), Abdullahzâde (Kat. No: 8), Osmanzâde (Kat. No: 10), Madenzâde (Kat. No: 11), Feyz Beyzâde (Kat. No: 13), Kıbabcızâde (Kat. No: 18), Keşşâzâde (Kat. No: 19), Kürtzâde (Kat. No: 20).

- **Tarikat İsimleri:** İki kitabede (Kat. No: 4, 12) "Nakşibendiyye" şeklinde tarikat ismi geçmektedir.

- **Şahıs İsimleri:** Mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerde pek çok erkek ve kadın ismi yer almaktadır. Erkek İsimleri: Abdullah (Kat. No: 3),

⁹⁵ Kamerî aylar ve rumuz harfleri şu şekildedir: 1- Muharrem/ م , 2- Safer/ ص , 3- Rebî'ü'l-Evvel/ ر , 4- Rebî'ü'l-Âhir/ ر , 5- Cemâziye'l-Evvel/ ج , 6- Cemâziye'l-Âhir/ ج , 7- Receb/ ب , 8- Şa'bân/ ش , 9- Ramazân/ ن , 10- Şevvâl/ ل , 11- Zilka'de/ ل , 12- Zî'l-Hicce/ ذ .

Ahmet (Kat. No: 1, 13, 15), Ali (Kat. No: 2, 8), Hasan Hakkı (Kat. No: 17), Hasan Ârif Hakkı (Kat. No: 14), Hüseyin (Kat. No: 11, 21), Mehmet (Kat. No: 7, 9), Mehmet Sâmî (Kat. No: 16), Mustafa (Kat. No: 4), Osman (Kat. No: 5, 6, 12), Rüştü (Kat. No: 18), Şükrü (Kat. No: 19), Tâhir (Kat. No: 20), Süleyman Sırrı (Kat. No: 20). Kadın isimleri: Fâtıma (Kat. No: 10), Mâhire (Kat. No: 21), Râbia (Kat. No: 13).

Sonuç olarak; Vezirköprü içerisindeki mezarlıklarda mevcut hicri 13-14. yüzyıllara (miladi 18. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları) tarihlenen yirmi bir mezara ait mezar taşlarının hem form hem de kompozisyon özellikleri açısından dönemlerinin sanat anlayışlarını yansıttığı görülmektedir. Zira söz konusu dönem Batılı etkilerin Türk toplum yapısını ve sanatını etkilediği bir dönem olarak temayüz eder. Bu anlayış mimaride klasik plan uygulamalarına küçük değişiklikler getirirken; dekorasyonda, genellikle Batı kökenli motiflerin ve kompozisyonların yüzey bezemelerine hakimiyetini sağlamıştır. Bu bağlamda akantus yaprakları, natüralist bitkiler, saksıda ağaçlar, vazoda çiçekler, ve stilize yapraklardan oluşan unsurlar, mezar taşlarının süsleme repertuarının başlıca elemanları olmuşlardır. Ancak bunun yanında servi ağacı gibi eski formlardan da tam olarak vazgeçilmediği dikkat çekmektedir. Bezemelerde dikkat çeken bir diğer husus geometrik unsurların yok denecek kadar az kullanılmış olmasıdır.

Erkek ve kadın mezar taşları, bir genelleme yapacak derecede dengeli dağılım göstermedikleri için aralarında detaylı karşılaştırma yapılamamıştır. Bununla birlikte erkeklere ait mezar taşları genellikle çeşitli biçimlerde serpuşlu iken kadın mezar taşlarında başlık bulunmamaktadır.

Şekil yönünden erkek mezar taşlarının kendi aralarında görülen en temel farklılık mesleklere ve sosyal statülere göre başlık türlerindeki çeşitliliğidir.

Yerel ve basit olarak oluşturulanlar dışında, mezar taşlarının, aynı döneme ait İstanbul, Edirne, Konya, Adana, Boyabat, Kastamonu, Amas-

ya, Trabzon ve Giresun gibi yurdun değişik yerlerinde tespit edilen diğer mezar taşları ile gerek form ve kompozisyon gerekse işleniş özellikleri açısından büyük benzerlikler arz etmesi, taşların ya aynı yerde veya aynı ekolün temsilcileri tarafından hazırlandığı düşüncesini akla getirmektedir. Ancak bunun yanında biçim açısından diğer yerlerde örneği pek görülmeyen prizmatik formlu şahide örneklerine Vezirköprü'de rastlanılmaktadır.

Mezar taşlarının vazgeçilmez unsuru olan kitabeler, manzum ve nesir halde, temelde ölen kişi hakkında bilgi vermek amacıyla yazılmışlardır. Ancak bunun yanında, ait oldukları dönemin insanların dünya ve ahiret görüşünü âyetler ve hikmetli sözler ışığı altında yorumlamayı da ihmal etmemişlerdir. Burada şahsın mesleği ve sosyal statüsünün kitabelerdeki ifade formlarına doğrudan yansıdığı da dikkati çekmektedir.

82

OMÜİFD

Kitabeler, genel olarak, celî sülüs ve celî ta'lik hat türleri ile yazılmıştır. Dekorasyonda Batı etkileri hissedilirken yazılar bu etkilenmenin tamamen dışında kalmış ve kendi gelişim seyrini kendi mecrasında devam ettirmiştir. Taşa işlenişinde oldukça titiz davranıldığı anlaşılan nezih kitabeler olduğu gibi, çok kaba olarak tatbik edilmiş kitabeler de mevcuttur.

Şahidelerin gerek form gerekse kitabe içerikleri dikkate alındığında yüzyıllara göre bir takım farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada ele aldığımız şahidelerle Vezirköprü'de mevcut 18. yüzyıla tarihlenen şahideler arasında form ve başlık tipleri arasında dikkat çekici farklılıklar mevcuttur. Ayrıca söz konusu dönemlere ait kitabelerin içerikleri dikkate alındığında 19. yüzyıla tarihlenen kitabelerin 18. yüzyıla tarihlenen kitabelerden oldukça gösterişli ve ayrıntılı olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak değişik zamanlarda ilçeye yaptığımız ziyaretlerde mezar taşlarından bazılarının tahrip olduğu, bazılarının ise yapılan yeni düzenlemeler neticesinde geliş güzel yerlere dikildiği görülmüştür. Mezar taşları ile ilgili yapılması düşünülen herhangi bir işlemin mutlaka

uzman birinin gözetiminde gerçekleştirilmesinin lüzumuna inanmaktayız. Aksi takdirde iyi niyetle de olsa bilmeden yapılacak herhangi bir müdahale, mezar taşlarını telafi edilemez hasarlarla karşı karşıya bırakabilmektedir.

Milli kültürümüzün önemli unsurlarından biri olan, plastik özellikleri ile Türk sanatının değişik dönemlerinin damgasını taşıyan ve bu nedenle de her biri, zamanının birer şahidi ve temsilcisi konumundaki bu taşlar, açıkta ve korumasız olduklarından tabiat şartlarının ve insan elinin tahribatına maruz kalabilmektedir. Giderek tamamen yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan bu eserlerin tespitinin yapıp incelenmesi ve yeni kuşaklara kazandırılması son derece önem arz etmektedir. Zira bu taşlar medeniyet birikimlerimizin tutulduğu birer toplumsal hafıza kayıt alanları niteliğinde olup yeni nesilleri öz değerleriyle tanıştırap geleceklere yön vermelerine katkı sağlayacak birer kültür köprüsü olarak da vazife ifa edebilirler.

Kaynakça

- Açıkgözoğlu, Ahmet Sacit, *Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşı Kitabeleri*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1995.
- _____, Ahmet Sacit, "Hattat Sami Efendi'nin Mezar Taşı Kitabeleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1999, ss. 128-139.
- Arslan, Ayşegül, *Edime Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986.
- Âyânoğlu, F. İsmail, Fatih Devri Ricali Mezar Taşları ve Kitabeleri, *Vakıflar Dergisi*, S: 4, Ankara, 1958, ss. 193-208.
- Bacque-Grammont, Jean Louis- VATİN, Nicolas, "Stele Turcice, VI, Steles Funeraires De Sinop", *Anatolia Moderna/Yeni Anadolu III*, Paris, 1992, ss. 105-207.
- Bacque-Grammont, Jean Louis-Laqueur, Hans Peter-VATİN, Nicolas, "Les Cimetières Ottomans Comme Source Historique. Methodolo-

gie et Possibilités de Traitement Par L'Informatique", Erdem, C. VI, (S. 16), Ankara, 1992, ss. 177-214.

Çakar, Gülşen, *Bursa Emîr Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıllardaki Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Çal, Halit, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar taşlarında Başlıklar", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu III*, İstanbul, 1998, ss. 206-225.

_____, Halit, *Boyabat Mezar Taşları*, Ankara, 2015.

Çulpan, Cevdet, *Serviler II*, İstanbul, 1961.

Derman, Uğur, "Osmanlı Celî Hattında Klasik Kavramı", *Sanat ve Klasik*, İstanbul, 2006, ss. 11-38.

_____, Uğur, "Mezar Kitâbelerinde Yazı San'atımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S: 49/328, İstanbul, 1975, ss. 36-47.

Ersoy, Ayla, "Eyüp'deki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü", *V. Eyüpsultan Sempozyumu*, İstanbul, 2002, ss. 90-95.

84 Ethem, Halil, *Kitabeler Nasıl Kayıt ve Zapt Olunmalıdır* Ankara, 1940.

OMÜİFD

Gümüüşdağ, Gökhan, *Kastamonu Şehri Nasrullah Camisi, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi, Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Gün, Recep, "Mezartaşı Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu: Samsun-Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Haziresindeki İki Mezartaşı Örneği", *İstem*, Yıl:1, Sayı:1, 2003, ss. 151-156.

_____, Recep *Çarşamba Gökçeli Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları*, Samsun, 2009.

Gündoğan, Bengü, *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul, 1305.

İltar, Gazanfer, *Giresun İli Sahil Şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005.

Karamağaralı, Beyhan, *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara, 1992.

Kuban, Doğan, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, İstanbul, 1973.

Kuşoğlu, Mehmet Zeki, *Mezar Taşlarında Hüve'l-Bâkî*, İstanbul, 1984.

- Laqueur, Hans-Peter, *Hüve'l-Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev: Selahattin Dilidüzgün), İstanbul, 1997.
- Nefes, Eyüp, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Samsun, 2002.
- _____, Eyüp, "Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'ndaki Kitabesinden Hareketle Hattat Mısırî-Zâde İle İlgili Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, S: 29, Erzurum, 2006, ss. 289-295.
- Oğuz, Burhan, *Mezar taşında Simgeleşen İnançlar*, İstanbul, 1983.
- Serin, Muhiddin, *Hat Sanatımız*, İstanbul, 1982.
- Subaşı, M. Hüsrev, *Yazıya Giriş*, İstanbul, 1997.
- Taşdemir, Meral, *Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Camisi ve Türbesi Haziresi'nde Yer Alan Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1993.
- Tibet, Aksel-İşin, Ekrem-Yelkenci, Dilek, "Stelea Turcicae VIII, Yenikapı Mevlvihânesi Haziresi", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I*, Ankara, 1996, ss. 223-281.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, "Türk Mimarisinde Yazı", *Yeni Türkiye*, S: 46, Ankara, 2002, ss. 616-634.
- _____, Abdülhamit, *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları*, Bursa, 2005.
- Uğraşkan, Erol, *Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- Ülgen, Aygün, "Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Uslubu-Tanzimat Döneminde Batılılaşma Akımıyla Türk Mimarisine Giren Üslûplar ve Üslûp Özellikleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S: 7, 1990, ss. 67-71.
- Yazır, Mahmut, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, Ankara, 1983.
- Yaman, Bahattin, "Isparta Gülcü Mezarlığı Mezar Taşları", *Erdem*, C. 16, S. 48, Ankara, 2007, ss. 169-201.
- <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385>

**MEZAR TAŞLARINDA GÖRÜLEN GENEL ÖZELLİKLERİN TABLO
ŞEKLİNDE GÖSTERİMİ***

MezarNo	İsim	Cinsiyet	Tarih	Şiir	Ayaktaşı	Ebced	Yazı	Hacılar	Ağalar	Seyyidler
1	Hacı Ahmet Ağa	Er.	1787-1788	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs	Hacı	Ağa	
2	Hacı Ali Ağa	Er.	1789-1790	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs	Hacı	Ağa	
3	Seyyid Abdullah	Er.	1798-1779	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			Seyyid
4	Hacı Mustafa Efendi	Er.	1799-1800	Yok	Var	Yok	Celi Ta'lik	Hacı		
5	Hacı Osman Ağa	Er.	1800-1801	Var	Var	Yok	Celi Sülüs	Hacı	Ağa	
6	Hacı Seyyid Osman Efendi	Er.	1808-1809	Var	Var	Yok	Celi Sülüs	Hacı		Seyyid
7	Hacı Mehmed Efendi	Er.	1808-1809	Var	Var	Yok	Celi Sülüs	Hacı		
8	Hacı Ali Efendi	Er.	1809-1810	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs	Hacı		
9	Seyyid Hacı Mehmed Efendi	Er.	1813	Var	Var	Yok	Celi Sülüs	Hacı		Seyyid
10	Fâtma Hâtun	Bn.	1817-1818	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			
11	Hüseyin Efendi	Er.	1820	Var	Var	Yok	Celi Sülüs			Seyyid

86

OMÜİFD

* Tablo düzenlemesi şu çalışma örneği alınarak yapılmıştır: Bahattin Yaman, "Isparta Gülcü Mezarlığı Mezar Taşları", *Erdem*, C. 16, S. 48, Ankara, 2007, ss. 169-201.

12	Seyyid Osman Efendi	Er.	1824-1825	Var	Var	Yok	Celî Ta'lik			Seyyid
13	Râbia Kadın	Bn.	1827-1828	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			
14	Hasan Ârif Hakkı Efendi	Er.	1837-1838	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs			
15	Hacı Ahmed Ağa	Er.	1837-1838	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs	Hacı	Ağa	
16	Mehmed Sami	Er.	1903-1904	Var	Var	Yok	Celi Sülüs			
17	Hasan Hakkı	Er.	1904	Var	Var	Yok	Celî Sülüs			
18	Kıbâbcızâde Rüşdü	Er.	1917-1918	Var	Var	Var	Celî Ta'lik			
19	Hacı Şükrü Efendi	Er.	1919-1920	Var	Var	Var	Celî Ta'lik	Hacı		
20	Süleyman Sırrı Efendi	Er.	1929	Yok	Var	Yok	Celî Ta'lik			
21	Mahire Cömert	Bn.	1937	Var	Var	Yok	Rik'a			

FOTOĞRAFLAR

88

OMÜİFD

Foto. 1

Foto. 2

Foto. 3

Foto. 4

Foto. 5

Foto. 6

Foto. 7

Foto. 8a

Foto. 8b

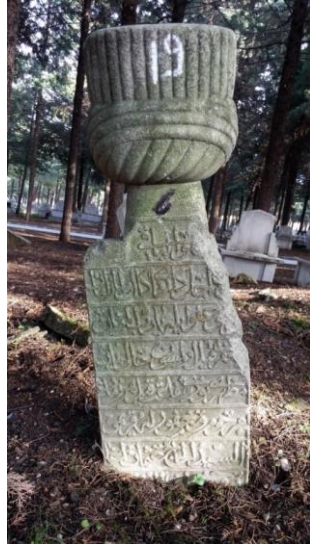

Foto. 9a

Foto. 9b

Foto. 10

Foto. 11a

Foto. 11b

92

OMÜİFD

Foto. 12

Foto. 13a

Foto. 13b

Foto. 14

Foto. 15

Foto. 16

93
OMÜİFD

Foto. 17

Foto. 18

Foto. 19

Foto. 20a

Foto. 20b

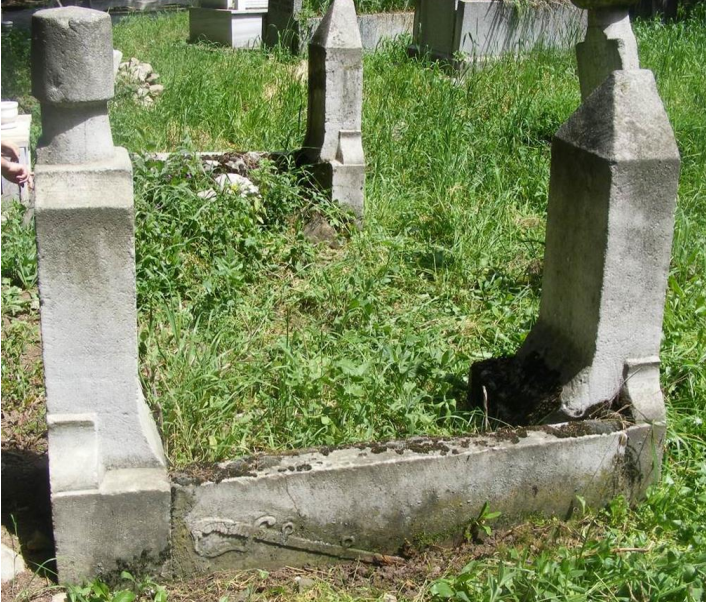

Foto. 21a

Foto. 21b

Foto. 22

Foto. 23

Foto. 24a

Foto. 24b

Foto. 25a

Foto. 25b